

1. Nederlands landschap

54% van het land in Nederland is landbouwgrond. Om precies te zijn is dat 2.236.317 hectare, ongeveer 3.288.554 voetbalvelden. De overige 46% van het land bestaat uit bebouwde grond en natuurgebieden.

**Wat vind jij
kenmerkend aan
het Nederlandse
landschap? En
hoe ziet je eigen
woonomgeving
eruit?**

2. Weidevogels, wilde bloemen en insecten

Sinds 1960 is het aantal boerenlandvogels met 60 tot 70% verminderd. Sommige vogelsoorten komen in grote delen van Nederland bijna niet meer voor. Ook insecten hebben het moeilijk. Terwijl we juist veel verschillende planten en dieren nodig hebben. Ze maken onze ecosystemen sterk. Ze zorgen voor de productie van zuurstof, bestuiving van planten, het beheersen van plagen, schoon water, vruchtbare grond en een stabiel klimaat.

**Welk insect kun je
niet uitstaan? En
voor welk
beestje heb je een
zwak?**

3. Wie het land bezit, bezit de toekomst

Eenderde van de Nederlandse grond is in handen van driehonderd grondbezitters. Waaronder de Nederlands overheden, zij bezitten de meeste grond. Daarnaast is a.s.r. de grootste private eigenaar van landbouwgrond. Maar kan de eigenaar ook bepalen wat er gebeurt met het land? Niet per se. Staatsbosbeheer moet bijvoorbeeld vooral natuur beheren, maar zal moeten wijken als het Rijk een snelweg wil aanleggen. Economische belangen wegen vaak het zwaarst.

**Who owns the land,
owns the future***
**Bezit of huur jij
grond?**
**Hoe voelt dat en wat
doe je er mee?**

*quote uit documentaire Land Grabbing.

4. De boer zit knel

De grond in Nederland is duur. De prijs van een hectare landbouwgrond in Nederland is 63.000 euro. In Duitsland is dat 45.000 en in Frankrijk 6.000 euro. Banken vragen een behoorlijke rente op de leningen voor land. Zoveel, dat boeren hun productie omhoog moeten krijgen om de rente te kunnen betalen. De intensieve landbouw die daarvoor nodig is, put de bodem, de biodiversiteit en de boeren op lange termijn uit.

**De boer zit knel in
het huidige systeem.
Wat zijn volgens jou
alternatieven?**

5. Romantisch boeren?

Het intensiveren van de landbouw gaat hand in hand met steeds grotere bedrijven. Daardoor neemt het aantal boeren af. Tegelijkertijd stelt de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid dat landarbeid een van de grootste bronnen van uitbuiting is in Nederland: denk aan arbeidsmigranten die tegen minimumloon en zonder sociale zekerheid komkommers en tomaten oogsten in de kassen. Er wordt niet goed gezorgd voor de mensen die voor ons voedsel zorgen.

**Wat zou jij willen
doen om de
omstandigheden
van boeren en
landarbeiders te
verbeteren?**

6. Vlaaien, vliegen en vogels

De biodiversiteit gaat achteruit. Monoculturen, bestrijdingsmiddelen en overbemesting drijven planten en dieren in het nauw. Ook koeien op stal vormen een probleem: voor efficiëntie maaien boeren het gras en brengen het naar de koeien. Als de koeien op stal staan liggen er geen vlaaien in de wei waar vliegen op af komen. Die vliegen, dat zijn nu net lekkere hapjes voor de vogels, en door te vroeg en te veel maaien krijgen bloemen, kruiden en bijen ook geen kans.

**Hoe kunnen we
landbouwgrond
zo inzetten dat we
de balans in het
ecosysteem kunnen
hervinden?**

7. Bodemleven voor voedsel of ecosysteem?

Intensieve landbouw levert nu veel voedsel op, maar maakt de bodem overbemest en verzuurd. Daardoor wordt de voedselzekerheid op de lange termijn in gevaar gebracht. De Bodemcoalitie, bestaande uit grondeigenaar a.s.r., de Rabobank en waterbedrijf Vitens, zet zich in om de bodem weer levend en gezond te krijgen.

**De Bodemcoalitie
pleit met name voor
een gezonde bodem
om er vervolgens
meer op te kunnen
produceren. Is
dat een houdbaar
systeem?**

8. De wereld voedt Nederland

Nederlandse boeren exporteren ongeveer 75% van hun producten. Tegelijkertijd importeert Nederland veel voedsel: driekwart van het grondoppervlak dat nodig is om ons voedsel te produceren, ligt in het buitenland. Daar worden tropische producten verbouwd, zoals koffie, avocado's en bananen, maar ook alledaagse groenten en soja en maïs voor het vee. Het is een complex handelsnetwerk, waarbij duurzaamheid vaak niet voorop staat.

**Hoe zou jij het
vinden als we
alleen nog lokale
producten zouden
eten?**

9. Efficiëntie

Met zoveel productie lijkt de Nederlandse landbouw superefficiënt: per vierkante meter is de opbrengst hoog. De schaduwzijde is dat intensieve landbouw energie vreet. Er wordt veel fossiele brandstof gebruikt voor de productie van kunstmest, tractoren en hoogwaardige stallen. Daarbij komt ook nog het transport van veevoer. In vergelijking met 1950 hebben we nu zeventien keer zo veel energie aan fossiele brandstof nodig, om dezelfde hoeveelheid voedsel te produceren!

**Welke actie kunnen
we ondernemen om
minder energie te
verbruiken voor de
landbouw?**

10. Gedeeld eigendom

Land kan ook gedeeld bezit zijn van een groep mensen. Een veelvoorkomende rechtsvorm voor gedeelde eigendommen is een coöperatie. Coöperaties zijn er voor van alles: energie, zorg, onderwijs, voedsel en ook landbeheer. Sommige lijken op een bedrijf, andere meer op een hippie-commune. In alle gevallen maken ze afspraken over hoe ze omgaan met hun gedeelde eigendom.

**Heb jij een deelauto,
deelhond of
deel-iets-anders?
Wat voor afspraken
heb je daarover
gemaakt om alles
soepel te laten
lopen?**

11. Land als commons

We lopen nu langs een stuk Land van Ons van 4 hectare (of 8 voetbalvelden). Organisaties zoals Land van Ons en Aardpeer kopen land met het geld van al hun leden. Ze werken aan het herstellen van het landschap, de bodemkwaliteit en de biodiversiteit, en ze geven boeren de kans om te werken in balans met de natuur. Iedereen kan lid worden. Zo stop je geld in een gezonde toekomst en ken je niet enkel financiële waarde toe aan grond.

**Ben je al bekend
met dit model? En
zou je eraan willen
bijdragen?**

Als heel Nederland 20 euro in de grond stopt,
kopen we samen 207.360 hectare voor duurzaam
landbeheer. Dat is 9,3% van de landbouwgrond in
Nederland. Dat zou een mooi stap zijn. Nu is 3%
van de landbouw biologisch.

12. Heggen en wilgen

Land van Ons verandert het landschap. Een van de eerste acties na aankoop: bomen planten! Langs de wei staan nu minstens 25 verschillende bomen en struiken, zoals meidoorn, hondsroos en jonge knotwilgen. Het knotten van wilgen is een ingreep van de mens in het landschap, die biodiversiteit bevordert. In en op oudere knotwilgen groeien planten en mossen, en leven allerlei insecten en vogels. De steenuil nestelt graag in knotwilgen en als vroege bloeiers zorgen de bomen voor stuifmeel.

**Wat valt je op als
je naar het stukje
grond van Land
van Ons kijkt? Zie
je verschil met de
weilanden waar we
eerder langs liepen?**

13. Eigenaarschap

Land van Ons laat zien dat land meer dan alleen financiële waarde heeft. Inmiddels dragen al ruim 13.000 leden bij aan herstel van het landschap en de biodiversiteit. Leden van de coöperatie zijn mede-eigenaar van het land en raken zo betrokken bij het land, de boer en de opbrengst. Land van Ons vraagt leden soms of ze willen helpen met bomen en heggen planten op het land dat aangekocht is. Reacties stromen dan binnen; “natuurlijk! Op mijn land!”.

**Zie je een grotere
rol voor burgers in
de verzorging van
het Nederlandse
landschap? Hoe zou
dat eruit kunnen
zien?**

14. De boeren van Land van Ons

Rick en Arjuna Huis in 't Veld zijn biologische rustig-aanboeren. Hun koeien kunnen altijd kiezen of ze binnen staan of buiten willen zijn om zelf een gevarieerd dieet bij elkaar te grazen. De mest die in de stal wordt opgevangen levert vaste mest (anders dan reguliere drijfmest), die op het land wordt gebracht voor een vruchtbare en vitale bodem. Rick en Arjuna streven naar een circulaire voedselketen, waarin grondstoffen niet verloren gaan. Ze pachten het perceel van Land van Ons.

**Zou je deze manier
van boeren ook
proeven aan de
producten?**

**Tip: de melk en yoghurt zijn te koop bij de boer
of in supermarkt 'Lekker makkelijk Lipholt' bij de
kerk in Lettele, die wordt gerund door vrijwilligers.**

15. Heuvels van mest

Rechts voor je zie je weiden en akkers die hoger liggen dan de rest. Vroeger verspreidden boeren uit de omgeving elk jaar hun mest- en heideplaggen uit de stal op deze weides en akkers. Zo is over al die jaren, door samenwerking vanuit de gemeenschap, een heel vruchtbaar, hoger gelegen stuk land ontstaan: een es. Je zou kunnen zeggen dat we dit vruchtbare cadeau hebben ontvangen van voorgaande generaties.

**Wat kunnen wij de
volgende generatie
'cadeau doen'?**

**Spreek jouw wens
voor de toekomst in
via 020-2184329**

16. Dorpsboomgaard

De fruittuin die aan je rechterhand ligt is een dorpsboomgaard. Er groeien vergeten appel- en perenrassen van hoogstambomen. Betrokken mensen en organisaties uit Lettele maken tijd vrij voor het onderhoud. Ze delen de oogst en organiseren oogstfeesten. De basisschool heeft de bomen geplant. Gaandeweg maakt het dorp afspraken over het beheer van het land en de oogst.

**Zou elk dorp of
stad een gedeelte
moestuin of
boomgaard moeten
hebben?**

17. Een blik op aarde

Sommigen zien een oplossing voor problemen in nieuwe technologie. Met drones en satellieten die het aardoppervlak inspecteren, kunnen trekkers aangestuurd worden die op efficiënte manier onkruid wieden. Dan kunnen hele velden met minder pesticiden behandeld worden. De keerzijde hiervan is dat moderne technologie duur is: het vraagt veel investeringen die de boer terug moet verdienen door weer extra te produceren en het land intensiever te gebruiken.

**Is hoogwaardige
technologie de
oplossing? En
hoe zou dit ook
bereikbaar kunnen
zijn voor kleine,
rustig-aan-boeren?**

18. Biodiversiteitstop 2021

Het aantal verschillende planten en dieren is nog altijd aan het dalen, in Nederland en wereldwijd. In oktober 2021 vindt de Biodiversiteitstop (CBD CoP15) plaats in Kunming, China.

Wat zou jij als doel willen opstellen in het verdrag? En welke actie kun jij ondernemen om dat doel te realiseren?

19. Leven in Utopia

In de documentaire 'journey to Utopia' verhuist een Noors gezin naar Denemarken om in de zelfvoorzienende gemeenschap 'Permatopia' te leven. Met een eigen energievoorziening en hun vingers in de aarde verbouwen ze hun eigen voedsel. Een lid van de gemeenschap zegt: *what you buy into is a dream.*

Hoe ziet jouw
gedroomde relatie
tussen mens en
natuur eruit? Schrijf
ons een kaart om
het te delen! We
verzamelen alle
inbreng op
waag.org/future

20. Where to land?

Hoe zie jij de toekomst van het land? Deel je mening via menti.com met de code: 4287 1373.

Colofon

**Waag wandelt naar
de toekomst. Wil
je meewandelen
en -praten? Ga dan
naar de website
waag.org/future**

**Tekst:
Redactie Waag**

**Land van Ons
Michiel Bussink
Nelleke Remerie**